

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ : ВИКЛИКИ ПІСЛЯ ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

О. В. Мельник,

Україна, м. Київ, Інститут проблем виховання НАПН України

Специфіка суспільних запитів на профорієнтаційні послуги завжди залежали від домінування в системі виробництва певного фактора (засоби виробництва, виробничі ресурси, тип виробництва та кадровий потенціал), який виступав провідним для отримання конкурентоспроможної продукції, товарів і послуг. Для сучасного післяіндустріального розвитку суспільства такі фактори виявляються в тому, що:

– засоби виробництва є наукомісткими, оскільки для їх створення потрібні, передусім, величезні капіталовкладення в науку і технології;

– головним виробничим ресурсом виступає інформація, завдяки якій розвивається кооперація і конкуренція в світовому масштабі торгівлею товарами і послугами;

– виготовлення наукомісткої та конкурентоздатної продукції в змозі забезпечити лише професіонали (рівень професійної підготовки, особистісний розвиток і вихованість) у всіх галузях професійної діяльності людини, які здатні генерувати нові знання та інформацію;

– система професійної орієнтації спрямована на створення умов для усвідомлення людиною свого ставлення до себе як суб'єкта професійної праці та поведінки, розвиток у неї прагнення реалізувати свій професійний потенціал і досягнути вершин професійної майстерності у вчасно обраній сфері трудової діяльності, що передбачає здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням, передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці.

Загальновідомо, в індустріальний період розвитку в теорії та практиці професійної орієнтації населення домінувала спрямованість змісту, форм та методів профорієнтаційної роботи на забезпечення, передусім, потреби окремих галузей і регіонів у відповідних трудових ресурсах. В ті часи значно менше надавалося значенню активності особистості, її цілеспрямованості і наполегливості, прагненню до досконалості та здатності до саморозвитку. Вважалося, що для забезпечення виробництва фахівцями масових, переважно робітничих професій, достатньо лише

спеціально організованого профорієнтаційного впливу для знаходження оптимальної відповідності між вимогами професії (“потрібно”, “користується попитом” тощо) та бажаннями і можливостями людини (“хочу”, “можу”, “маю” та ін.).

Значущість людини у процесі сучасного виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг у післяіндустріальному суспільстві, на відміну від індустріального, ґрунтується на використанні якісно іншого професійного потенціалу людини – на зміну використання у виробництві некваліфікованої робочої сили або величезних матеріальних ресурсів і енергії приходять високі технології, які потребують від особистості бути професіоналом своєї справи. Система професійної орієнтації й покликана забезпечити умови для усвідомлення людиною свого ставлення до себе як суб’єкта професійної праці та поведінки, що передбачає здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням, передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон’юнктури ринку праці. Тобто, людина на ринку праці в післяіндустріальному суспільстві є активним суб’єктом професійного самовизначення та саморозвитку, який прагне досягнути вершин професіоналізму, як необхідної умови безпеки її життєдіяльності та професійної праці.

Означене вище розуміння людини як суб’єкта професійної діяльності та спілкування якраз і дозволяє узагальнено розкрити цілісність всіх якостей людини (природних, індивідуальних, соціальних тощо), необхідних для її активності на ринку праці в після індустріального розвитку суспільства. Принципова новизна такого теоретичного положення полягає в тому, що обов’язково враховується не лише свідоме ставлення особистості до об’єктивного світу, а й свідоме ставлення до самої себе (самоствлення). Саме цим і розширюється уявлення про зміст активності особистості, її професійний саморозвиток та самовдосконалення. Якраз у межах понять “ставлення” і “самоствлення” розкривається у всій значущості професіоналізм особистості як домінуючий фактор детермінації професійного саморозвитку, який забезпечує не лише проходження процесів самопізнання, самооцінки та самовдосконалення, а й саморозуміння та самоприйняття власної самоцінності, самовартості та неповторності, яке перебуває в межах динамічних вимог ринку праці. За такого підходу йдеться вже не про формування робочої сили, придатної до виконання певних і чітко визначених спеціалізованих трудових операцій, а про відтворення фахівця з розвинутим інтелектом, високою культурою і етикою трудової діяльності. Тому сучасна теорія та практика профорієнтації й має спрямовуватися в напрямі безперервного руху до особистості, як суб’єкта професійного зростання. Поступово наукове розуміння

сутності професійної орієнтації дітей, молоді та дорослих тут трансформується з системи впливу на особистість у створення дієвих умов (організаційних, інформаційних, методичних, психолого-педагогічних тощо) для допомоги їй в активному та свідомому професійному самовизначенні та просуванні до вершин професіоналізму. Тобто, головний акцент зміщується на активність особистості, свободу вибору нею на пряму професійного зростання, суворе дотримання правових та моральних правил ділової активності, та, одночасно, повну відповідальність за результати та наслідки своєї напруженої праці й творчої професійної самодіяльності. Якраз за таких умов зміст професіоналізму людини, як мети її професійного розвитку, збагачується тим, що це не лише атрибутивна функція свідомості особистості, а й також і ядро її самосвідомості, котре забезпечує відображення людиною самої себе у світі професій, формує ставлення до себе і розуміння себе як суб'єкта професійної діяльності та спілкування. Тобто професіоналізм особистості виконує конструктивну, регулятивну, прогностичну та оцінювальну функцію, які гармонізують її ставлення до себе та до зовнішнього світу й цим забезпечують професійно-особистісне становлення і зростання.

І це закономірно, оскільки прийти до себе та зрозуміти себе неможливо лише через оволодіння середовищем і порівняння себе з іншими через відрефлексоване ставлення до ситуації та себе в ній. Якраз образ “Я-професіонал”, який розкриває специфіку взаємодії “Я і професія” та “Я-у професії”, забезпечує ставлення до себе як до особистості, яка має певну систему цінностей і смислів своєї професійної активності. Таке самоставлення ґрунтується на результатах самопізнання, самоаналізу, саморозуміння та самоприйняття. Тобто завдяки образу “Я-професіонал” особистість перетворюється в суб'єкта діяльності з розвиненими вольовими якостями, здатністю приймати рішення і здійснювати моральні вчинки. При цьому самосвідомість є, передусім, процесом, за допомогою якого людина пізнає себе, а її результатом (продуктом) – образ “Я-професіонал”, як система суб'єктивно-оцінних й індивідуально-вибіркових ставлень до самого себе і свого м'яця в оточуючій дійсності та професійному середовищі.

Отже, професіонал в змозі не лише відповісти на запитання про те хто він і що з ним відбувається. Його внутрішня активність не обмежується пошуком нових знань про себе, а зосереджена на усвідомленні смислів своєї діяльності, об'єктивних проявів і суб'єктивних причин того чи іншого вчинку. Тобто відбувається процес узгодження отриманих в процесі самопізнання знань про себе, які спонукають людину до того чи

іншого способу поведінки і тим, якою вона має бути насправді, залежно від суб'єктивного уявлення про суспільні цінності та мораль. У такому протиріччі й проявляється образ “Я-професіонал” особистості, що спонукає діяти в той чи інший спосіб, та образ “Я-ідеальний” – як потрібно було діяти. Внутрішня робота особистості у процесі вирішення протиріччя між “Я-реальним” та “Я-ідеальним” дозволяє відповісти не лише на запитання “Хто Я?” і “Яким Я повинен бути”, а й на запитання “Чому Я повинен таким бути?”.

Висновок. Після індустріальний світ для створення високотехнологічних засобів виробництва й виготовлення продукції високої якості потребує фахівців, здатних до генерування нових знань та інформації. У таких жорстких і несталих умовах конкуренції в світовому розподілі праці людина для підтримки бажаних умов життєдіяльності прагне до самореалізації в конкретній професії та в цілому в різних сферах життя через досягнення нею вершин професійної майстерності у вчасно обраній сфері трудової діяльності. Тому головний акцент у теорії та методиці професійної орієнтації населення має зміститися на активність особистості, свободу вибору нею напряму професійного зростання, усвідомлення свого ставлення до себе як суб'єкта професійної праці та поведінки, що передбачає здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням, передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці. Професійна орієнтація, як система заходів підтримки особистості в ситуації професійного вибору й зростання, покликана створити профорієнтаційне середовище для самостійного узгодження нею динамічних протиріч між вимогами професії та досягнутим рівнем розвитку (професійним та особистісним) у межах бажаного або ж вже обраного виду праці. Саме означений нами вище підхід й має забезпечити конкурентоспроможність людини на ринку праці. Система ж професійної орієнтації є тим середовищем, у якому особистість може почерпнути необхідну професіографічну інформацію й скористатися наданою їй допомогою.